

Lise Paulsen Galal og Garbi Schmidt

Indledning: Islam, muslimer og forskningen

Konflikter i Mellemøsten, terroranslaget mod USA i 2001 og *Jyllands-Postens* Muhammed-karikaturtegninger i 2005 er blot nogle af de begivenheder, der i første halvdel af det nye årtusinde skabte fornyet offentlig interesse for islam og muslimer. Det er samtidig også begivenheder, der ved deres dramatik har betydet, at forskning i islam og muslimer i en dansk og global sammenhæng siden da har været præget af eller implicit har været i dialog med skiftende politiske dagsordner og interesser. Islam og muslimer var dog også inden det nye årtusinde genstand for en offentlig og forskningsmæssig interesse i Danmark. Denne udsprang ikke mindst af nye migrationsmønstre, hvor indvandrere og flygtninge med muslimsk baggrund siden slutningen af 1960'erne var begyndt at bosætte sig i Danmark. Disse begivenheder, sammen med opblomstringen af nye islamiske bevægelser og genopblomstring af islam i mellemøstlige og andre muslimske lande, satte gang i en forskning, der nysgerrigt forsøgte at forstå disse udviklinger. Islam og muslimer var ikke længere kun objekter for islamologer, religionsforskere eller regionale forskere, men i stigende grad temaer, der dukkede op inden for forskellige fagligheder. Initiativområdet *Islam i nutiden* er et eksempel herpå. Dette var en forskningssatsning igangsat af Statens Humanistiske Forskningsråd, der udbød forskningsmidler til studier af muslimske indvandreres kulturelle og religiøse forhold i Danmark. Et resultat heraf var udgivelsen af ni bøger i perioden 1984-1991, der dækkede emner

Lise Paulsen Galal, ph.d., er lektor, Kultur- og Sprogødestudier, Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab, Roskilde Universitet.

Garbi Schmidt, dr.phil., er professor (mso), Kultur- og Sprogødestudier, Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab, Roskilde Universitet.

som familie og samfund, undervisning, mediedækning, indvandrerkultur, institutionalisering, mødet med sundhedsvæsenet, samt indvandrerungdom (se f.eks. Elverdam 1991, Dindler og Olesen 1988, Pedersen og Selmer 1991, Simonsen 1990). Disse temaer fortsatte med at være centrale for forskningen (se f.eks. Galal og Liengaard 2003, Kühle 2006, Schmidt 2007), samtidig med at nye emner som arbejdsmarkedet og religiøst baseret radikaliseringskom på banen (se f.eks. Kühle og Lindekilde 2010). Denne mangfoldighed i tematikker og perspektiver betyder samtidig, at forskere med interesse for islam og muslimer ikke automatisk har et tydeligt defineret fagligt fællesskab, men beskæftiger sig med overlappende genstandsfelter fra forskellige videnskabelige vinkler.

Denne heterogenitet og interessen for at bringe forskellige faglige perspektiver i dialog med hinanden var baggrunden for etableringen af Forum for Islamforskning og lanceringen af det tilhørende tidsskrift *Tidsskrift for Islamforskning*. Forum for Islamforskning blev oprettet i 2005, med forfatterne af denne introduktionstekst som initiativtagere. Foreningen henvendte sig fra sin oprettelse til forskere og kandidatstuderende, som på et akademisk niveau beskæftigede sig med forskning inden for islam og muslimer, primært i Danmark. Formålet var for det første at fremme kendskabet til og forskningen inden for islam og muslimer i Danmark, blandt andet igennem tidsskriftet. For det andet var målet med foreningen at bidrage til en styrkelse af nye og eksisterende forskningsnetværk gennem organisering af fælles forskningsseminarer og konferencer, der fungerer som en platform for en tværfaglig og tværinstitutionel dialog.

Foreningens aktiviteter tog hurtigt fart. Der blev fra starten satset på seminarer, hvor foreningens medlemmer kunne fremlægge deres forskning, og hvor man kunne diskutere emner af både akademisk og samfundsmæssig karakter. En hjemmeside blev meget hurtigt etableret, og der blev lagt vægt på kommunikation med både den akademiske verden og, for eksempel, pressen.

Islam som slagmark 2006-2016

Da FIFO blev etableret, var debatten om islam som beskrevet allerede i gang, både i det danske politiske liv og i den danske

(og udenlandske) offentlighed. Forskere med tilknytning til FIFO har igennem hele perioden været flittigt brugt i medierne som eksperter, der kunne bidrage til forståelsen af islam som fænomen. Øvelsen har langt fra været nem, og det bliver den nok heller ikke i fremtiden. Hvor svær balancegangen var, blev særligt klart for FIFO, da der i november 2006 (altså året efter FIFO blev etableret) blev publiceret en artikel i *Weekendavisen* under titlen “Man forsker jo heller ikke i Tøndersagen” (Dørge, Mygind og Pedersen 2006). Baggrunden for artiklen var de ti millioner kroner til forskning i “radikaliseringsprocesser, herunder al-Qaeda-inspireret terrorisme med udgangspunkt i islamistisk fundamentalisme”, som Dansk Folkeparti havde fået sat som aftryk på årets finanslov. Det var dog ikke alle forskningsmiljøer, som fra politisk hold blev anset for mulige kandidater til at modtage de mange penge. MF Jesper Langballe fra Dansk Folkeparti lod forstå, at visse forskere og miljøer (særligt Carsten Niebuhr Afdelingen på Københavns Universitet, og Religionsvidenskab på Syddansk Universitet) på forhånd var diskvalificerede, og uddybede sit udsagn i artiklen – med særligt fokus på et af de to miljøer:

Jeg vil ikke sige, at Niebuhr ikke har kompetencerne. Men de laver ikke den forskning, som vi ønsker, og det er nok mere et spørgsmål om vilje end kompetence. Min bedømmelse er, at de på Niebuhr er syltet ind i politisk korrekthed.

Artiklen understregede den politisering, som dansk islamforskning stod midt i. Som nogle forskere beskrev over for artiklens forfattere, så var forskningen – blandt andet – landet i et felt, hvor det at forklare de mange forskellige facetter af radikaliserings inden for islam umiddelbart blev tolket som et forsvar for islam i offentligheden, “hvilket ikke havde en pind med hinanden at gøre.” Andre forskere var dog langt mere kritiske og anså dele af den danske islamforskning for at være ukritiske over for minoritetskulturer, og at man derfor lige så godt kunne sætte en telefonsvarer op til at “fortælle journalister, studerende og andre ... at det hele dybest og videnskabeligt set handler om et hierarki og et os-dem-forhold mellem danskere og nydanskere”.

Artiklen understregede som sådan også – og ikke uvæsentligt – diversiteten iblandt “islamforskere” (hvor centralt emnet var i forhold til de adspurgtes forskningsfelt varierede). Nogle

forskere beskrev tilgangen i den eksisterende forskning som alt for forsigtig, andre understregede, at balancen i beskrivelsen var vigtig. En overfokusering på de negative aspekter af islam og muslimske indvandrere var ikke noget, som andre samfundsgrupper (herunder majoriteten) blev udsat for.

Artiklen blev diskuteret blandt medlemmer af FIFOs bestyrelse. Der var konsensus i bestyrelsen om, at vi måtte få de forskellige fløje inden for forskningsfeltet til at tale sammen, og at vi måtte finde måder, hvorpå vi kunne håndtere det stigende fokus på og den stigende politisering af vores fagfelt. Svaret blev et seminar, med indbudte talere, som blev afholdt på Magleås i maj 2007. Flere af seminarets indlæg blev efterfølgende udgivet i et særnummer af TIFO under titlen: "Research on Islam Re-positioned – New Agendas in the study of Islam and Muslims in a politicised research field." I indledningen blev følgende spørgsmål stillet, som må anses for fortsat at have relevans for feltet:

Within the public debate, scholars on Islam and Muslims are often described as naively portraying Muslims as victims of Western domination. Hereby, the argument goes, researchers disregard potential links between radicalisation, Islam and terrorism. This critique is worth scrutiny and scholarly self reflection, not least to strengthen the methodological and theoretical starting points for further research. Have our scholarly approaches (methodological, theoretical and philosophical) as a consequence that we avoid certain research topics and stress others overtly? Can we communicate our research results to the public without being positioned as part of a specific political agenda? And how can we fulfil our obligation to publicly disseminate sensitive research results while maintaining access to the empirical field? (Schmidt, Johansen og Possing 2008, 2)

Seminaret – og det efterfølgende særnummer – understreger, hvordan islamforskningen står i en særlig og vanskelig position i forhold til andre forskningsfelter. Den offentlige bevågenhed gør, at der i stor udstrækning i både trykte og elektroniske medier trækkes på islamforskere som eksperter, og at det efterhånden er blevet en almindelig del af arbejdsopgaven som (islam)forsker at tale med journalister flere gange om ugen. Sam-

tidig betyder offentlighedens bevågenhed, hvor argumenter og ytringer ofte er ganske uforsonlige, at forskeren let kommer til at udtale noget, som en af lejrene i debatten ikke bryder sig om. Forskeren kan således komme til at stå som “halal-hippie” eller “strammer”, og fokus skubbes fra, om personen har udført god, metodisk og teoretisk velfunderet forskning, til et spørgsmål om, hvorvidt forskeren – som person – bekræfter eller modsiger bestemte holdninger.

At der er tale om et emne, som har haft stor relevans for FIFOs forskere – og helt sikkert vil komme til at have det fremover også – understreges blandt andet af to artikler, som blev publiceret i Jyllands-Posten i marts 2016. Artiklerne kom i kølvandet på TV2 dokumentar-serien “Islam bag sløret”, som beskrev, hvorledes blandt andet argumenter for korporlig afstraffelse af kvinder og børn blev fremsat som religiøst validerede sandheder i visse muslimske miljøer. Kritikken, der blev fremsat i de to artikler, lignede meget den, som blev fremsat i *Weekendavisen* ti år tidligere: Nogle (forskere og politikere) mente, at andre var for berøringsangste og “agerede islams advokater frem for forskere.” Andre fremhævede, at dansk islamforskning faktisk var kritisk, og at det f.eks. måtte være legalt at se på majoritetens magtrelation til minoriteten (og omvendt), uden at man derfor var marxist (Broberg og Thykier 2016; Broberg, Thykier og Maressa 2016).

Islamforskningens – og forskernes – samfundsmæssige rolle kan på baggrund af de refererede artikler forekomme uændret i løbet af ti år. Vi bruges fortsat som eksperter, af og til rejses der en offentlig kritik af, hvad der anses for feltets politiske korrekthed, og i den forbindelse konfronteres forsker med forsker: Nogle bekræfter kritikken, andre afkræfter. Umiddelbart er dette nok “the name of the game” for islamforskningen i Danmark: at måderne at arbejde på, metoderne og de disciplinære udgangspunkter, selv i dette lille land, er ganske forskelligartede. Nogle arbejder mest med tekster, andre mest med mennesker. Dette skaber et spændingsfelt, som kan være ganske godt for forskningsbredden, men som nogle gange skaber modstridende fortolkninger og præferencer, som nok kan fremstå forvirrende i en bredere offentlighed.

En ting har dog absolut ændret sig de seneste ti år: Danske islamforskere viden om, at de agerer i et politiseret felt, har gjort dem mere opmærksomme på, hvordan de samarbejder

med journalister og medier, og at en dialog med sådanne samfundsaktører er nødvendig – også når mikrofonen er slukket. I maj 2015 indbød FIFO til endnu et seminar, denne gang med deltagere fra både forskningsverdenen og fra medieverdenen. At centrale redaktører fra både Danmarks Radio og Radio24syv deltog, understreger, at islamforskningen har en vigtighed i debatten, som medierne tager alvorligt og gerne vil pleje. Sådanne initiativer til dialog, både mellem islamforskere og medier og forskere imellem, vil absolut være givtigt i fremtiden. Både for at sikre, at vi får bedre mulighed for formidling af reel forskning, men også – for eksempel – som platform for oplæring af nye, unge forskere.

Aktuelle udfordringer i islamforskningen

Ud over de udfordringer, der følger med den kraftige politisering af alt, der vedrører islam og muslimer, står forskningen også over for udfordringer, der knytter sig til genstandsfeltets karakter. Det er ikke muligt i denne introduktion at berøre alle relevante udfordringer, men vi vil pege på to, som synes særligt relevante, ikke mindst når det kommer til forskning om muslimer og islam i en dansk og europæisk sammenhæng. Den ene handler om religion som forklaringsmodel, og den anden handler om en tendens til at fokusere på islam og muslimer i særlige institutionaliserede sammenhænge.

I forbindelse med de aktuelle offentlige diskussioner om religiøst baseret radikaliseringsbidrager forskere blandt andet med bud på, hvorvidt forklaringen på radikaliseringsfindes i religionen – og særligt islam – eller i sociale og samfundsmæssige vilkår og mulighedsbetingelser. I netop denne sammenhæng synes behovet for reelt tværfagligt forskningssamarbejde af afgørende betydning, således at forståelsen af samspillet mellem religiøse overbevisninger og tilhørsforhold på den ene side og sociale og samfundsmæssige vilkår på den anden ikke ender i konklusioner baseret på forsimplede årsagssammenhænge. Et aspekt heraf er sammenblandingen af den etniske og religiøse identitet, når det handler om muslimer. Hvor indvandrerdebatten i 1980'erne og 1990'erne havde et dominerende fokus på etniske og/eller nationale tilhørsforhold, er religionen i dag blevet den definerende forklaringsfaktor, så snart det handler om

muslimer, uanset den etniske diversitet, der gemmer sig bag denne kategori. Dette afspejles til dels i forskningen, hvor det er de religiøse institutionaliseringer snarere end de etniske, der undersøges. Risikoen er, at den religiøse identifikation tages for givet, i stedet for at man undersøger de processer, hvori forholdet mellem etnicitet og religion tillægges betydning, forhandles og forskydes. For eksempel er ikke alle fra Mellemøsten muslimer. Hertil kan tilføjes, at det ikke kun gælder kategorierne etnicitet og religion, men også "race", klasse, køn, seksualitet og andre forskelsmarkører.

Det andet spørgsmål, man kan stille vedrørende genstandsfeltet, er, hvad det egentlig er, forskerne studerer, når de studerer islam og muslimer i en dansk sammenhæng? Hvilken islam og hvilke muslimer? Der har længe været og er stadig en tendens til, at der forskes mere i de former for islam, som er ekstreme eller skiller sig væsentligt ud fra en generaliseret forståelse af en dansk sekulariseret kristendom, end der forskes i den islam, der ligeledes er sekulariseret. På samme måde forskes der mere i muslimer, der er aktive i muslimske foreninger og organisationer, end der forskes i praksisser, som udfolder sig i hverdagslivet, og som aktørerne selv forbinder med det at være muslim. Dette argument er bl.a. blevet fremført af Nadia Jeldtoft (2008, 2012). Hvor interessen for institutionalisering har ført til relevant forskning i muslimske foreninger, muslimske skoler, moskeer, er faren, at dette perspektiv på islam og muslimer bliver styrende for den samlede forståelse, således at den religiøst aktive, institutionaliserede eller organiserede muslim bliver metonymi for alle muslimer.

Problemet ved disse forsimplinger af genstandsfeltet er, at kategorier som muslim og islam kommer til at fremstå som absolutte. Det gavner hverken videnskaben eller den offentlige debat. Det at være muslim og at praktisere islam er ikke defineret en gang for alle, men sker gennem grænseoverskridende og grænsedragende bevægelser, hybridiseringer og brud. Det er måske netop i forhandlingerne af grænser og relationer, at vi bedst indfanger, hvad det vil sige at være muslim i dag.

Litteratur

Broberg, Mads Bonde, Michael Thykier og Jette Elbæk Maressa. 2016. "Islamforskningen kritiseres for berøringsangst overfor islam." I <i>Jyllands-Posten</i> 10. marts.	Broberg, Mads Bonde og Michael Thykier. 2016. "Lektor: Marxisme i dansk islamforskning." I <i>Jyllands-Posten</i> 11. marts.

- Bæk Simonsen, Jørgen. 1990. *Islam i Danmark*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Dindler, Sven og Asta Olesen. 1988. *Islam og muslimer i de danske medier*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Dørge, Henrik, Johanne Mygind og Ina Kjøge Pedersen. 2006. "Man forsker jo heller ikke i Tøndersagen." I *Weekendavisen* 24. november.
- Galal, Lise Paulsen og Inge Liengaard (red.). 2003. *At være muslim i Danmark*. København: Forlaget Anis.
- Elverdam, Beth. 1991. *Fra tradition til institution*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Jeldtoft, Nadia. 2008. "Andre muslimske identiteter: et studie af ikke-organiserede muslimske minoriteter i Danmark." I *Tidsskrift for Islamforskning* 3(1).
- Jeldtoft, Nadia. 2012. *Everyday lived Islam religious reconfigurations and secular sensibilities among Muslim minorities in the West*. Ph.d.-afhandling. Det Teologiske Fakultet. København: Københavns Universitet.
- Kühle, Lene. 2006. *Moskeer i Danmark: Islam og muslimske bedesteder*. Aarhus: Forlaget Univers.
- Kühle, Lene og Lasse Lindekilde. 2010. *Radicalization among Young Muslims in Aarhus*. Aarhus: The Centre for Studies in Islamism and Radicalisation & Department of Political Science, Aarhus University.
- Pedersen, Lars og Bodil Selmer. 1991. *Muslimsk indvandrer-ungdom*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag.
- Schmidt, Garbi. 2007. *Muslim i Danmark – muslim i verden. En analyse af muslimske ungdomsforeninger og muslimsk identitet i årene op til Muhammad-krisen*. Uppsala: Universitetstrykkeriet.
- Schmidt Garbi, Birgitte Schepeleer Johansen og Dorthe Høvids Possing. 2008. "Research on Islam Repositioned – New Agendas in the Study of Islam and Muslims in a Politicised Research Field." I *Tidsskrift for Islamforskning* 3(2).